

Српска академија наука и уметности
Огранак САНУ у Нишу

**ПРИСУСТВО
ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИКЕ
У СРБИЈИ ДАНАС**
У ИЗМЕЊЕНОМ РАДНОМ И ПРАЗНИЧНОМ СВАКОДНЕВЉУ

ПРИСУСТВО ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИКЕ
У СРБИЈИ ДАНАС
У ИЗМЕЊЕНОМ РАДНОМ И ПРАЗНИЧНОМ СВАКОДНЕВЉУ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
SASA BRANCH IN NIŠ

THE PRESENCE OF
TRADITIONAL MUSIC
IN SERBIA TODAY

IN THE CHANGED CIRCUMSTANCES OF QUOTIDIAN
WORK- AND HOLIDAY-RELATED ACTIVITIES

Edited by
Jelena Jovanović
Dragan Žunić

NIŠ 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОГРАНАК САНУ У НИШУ

ПРИСУСТВО
ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИКЕ
У СРБИЈИ ДАНАС

У ИЗМЕЊЕНОМ РАДНОМ И ПРАЗНИЧНОМ СВАКОДНЕВЉУ

Уредници
Јелена Јовановић
Драган Жунић

Н И Ш 2 0 2 0

ПРИСУСТВО ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИКЕ У СРБИЈИ ДАНАС
У ИЗМЕЊЕНОМ РАДНОМ И ПРАЗНИЧНОМ СВАКОДНЕВЉУ

Ниш, 2020.

Уредници

Дописни члан САНУ Јелена Јовановић

Проф. др Драган Жунјић

Рецензенти

Дописни члан САНУ Светислав Божић

Др Ивица Тодоровић

Издавач

Српска академија наука и уметности – Огранак САНУ у Нишу

За издавача

Академик Нинослав Стојадиновић

председник Огранка САНУ у Нишу

Лектура – енглески језик

Јелена Митрић

Коректура

Анђелка Милинчић

УДК

Сања Петровић

Техничка припрема

Миле Ж. Рањеловић

Штампа

„UNIGRAF-X-COPY”, Ниш

Тираж 100 примерака

ISBN 978-86-7025-881-5

САДРЖАЈ

РЕЧ УРЕДНИКА	7
EDITORIAL.....	7
Драган Жунџић	
ЧЕМУ ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИКА ДАНАС?.....	11
Dragan Žunić	
WHY DO WE NEED TRADITIONAL MUSIC TODAY?	26
Јелена Јовановић	
ТРАДИЦИОНАЛНО СЕОСКО ПЕВАЊЕ У СРБИЈИ ДАНАС: ПРИНЦИПИ, НОСИОЦИ, МОТИВАЦИЈА.....	27
Jelena Jovanović	
TRADITIONAL RURAL SINGING IN SERBIA TODAY:: PRINCIPLES, BEARERS, MOTIVATION.....	41
Александра Павићевић	
ПСЕУДОМОРФОЗЕ СРПСКЕ ТРАДИЦИЈЕ: ПОЧЕТАК МИЛЕНИЈУМА И ПОСЛЕДЊИ ДАНИ	43
Aleksandra Pavićević	
PSEUDOMORPHOSIS OF SERBIAN TRADITION: THE BEGINNING OF THE NEW MILLENNIUM AND THE LAST DAYS... 53	
Гордана Благојевић	
ДИЈАЛОГ ВИЗАНТИЈСКЕ ЦРКВЕНЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ НАРОДНЕ МУЗИКЕ: ДРУШТВО „МОЈСИЈЕ ПЕТРОВИЋ” ИЗ БЕОГРАДА.....	55
Gordana Blagojević	
DIALOGUE BETWEEN BYZANTINE CHURCH MUSIC AND TRADITIONAL FOLK MUSIC: “MOJSIJE PETROVIĆ” ASSOCIATION FROM BELGRADE.....	70
Данијела Д. Здравих Михаиловић	
РОМСКА МУЗИКА У ДАНАШЊЕМ НИШУ: ОД ЧОЧЕКА ДО ХИП ХОПА И WORLD MUSIC ЖАНРА	71
Danijela D. Zdravić Mihailović	
ROMA MUSICAL PRACTICE IN NIŠ - FROM ČOČEK TO HIP HOP AND WORLD MUSIC GENRE.....	85

Соња Цветковић

МЕЂУНАРОДНИ СТУДЕНТСКИ ФЕСТИВАЛ ФОЛКЛОРА НИШ:
ИЗМЕЂУ ОЧУВАЊА И МОДИФИКОВАЊА ТРАДИЦИЈЕ
У КОНТЕКСТУ СПЕЦИФИЧНОСТИ ЛОКАЛНЕ УРБАНЕ КУЛТУРЕ 87

Sonja Cvetković

INTERNATIONAL STUDENTS' FOLKLORE FESTIVAL NIŠ:
BETWEEN THE PRESERVATION AND MODIFICATION OF TRADITION
IN THE CONTEXT OF THE SPECIFICITY OF LOCAL URBAN CULTURE 99

УДК

783.25.087.6:271.2

316.75:783(497.11)

ПСЕУДОМОРФОЗЕ СРПСКЕ ТРАДИЦИЈЕ: ПОЧЕТАК МИЛЕНИЈУМА И ПОСЛЕДЊИ ДАНИ

Александра Павићевић*

А п с т р а к т: Испред читалаца се не налази класични научни рад са доследно коришћеним научним апаратом. Испред читалаца је антрополошки есеј настао као плод вишеслојног искуства ауторке, позване да се изјасни о теми „Традиционална музика у Србији данас, у измењеном радном и празничном свакодневљу”. У то искуство су уплетени антрополошко образовање и дугогодишњи истраживачки рад, активно учешће у животу Српске православне цркве, а у оквиру византијске певнице „Свети Јован Дамаскин” и искуство рада у женској певачкој групи „Моба”. Настојала сам да се осврнем на период од деведесетих година 20. века, током којег је дошло до ревитализације религије и потребе да се успостави континуитет са традиционалним предањем. Овај покрет се, између осталог, манифестовао кроз ревитализацију појединих црквених, али и народних музичких традиција и певачких пракси. Међутим, сам покрет је изгледа у себи садржао и семе деструкције, односно показао се неотпорним на утицај масовне културе и деконструктивистички дух епохе.

Кључне речи: обнова, византијско црквено појање, изворно певање, масовна култура, нација, идентитет.

Приликом устоличења новог председника Републике Хрватске у фебруару 2020. године, чувена екс-југословенска и хрватска уметница, Јосипа Лисац, отпевала је хрватску химну. Учинила је то на њој својствен начин, апстрахујући готово у потпуности речи химне, наглашавајући уметност личне интерпретације сваке мелодије, па и оне намењене светој песми нације. Ко год да је гледао овај „спектакл” морао је имати утисак да се на сцени одиграва права гротеска – са једне стране, званице које не успевају да

---

* Др Александра Павићевић, научни саветник у Етнографском институту САНУ Београд, и-мејл: adfgadfg@dfi

похватају развучене и деформисане речи, те, њихово „обичајно” певање у глас постаје неумушто покретање усана, а са друге, ексцентрична дива која, без икакве сумње у оно што ради, издржава у томе до краја, не бивајући нимало узнемирена видном збуњеношћу присутних. То и такво извођење хрватске химне било је јасна метафора постисторијског тренутка у којем се налазимо, тренутка у којем постаје јасно да је дошло до потпуног растакања колективистичких идеологија, а понајвише до разобличавања идеје нације као колективног егзистенцијалног оквира. У свету који настаје, овакве идеологије имаће простора онолико колико не буду угрожавале стварање амбијента глобалног тржишта. То значи да ће у највећем броју случајева бити сведене на паганско-фолклорно обожавање мита о нацији, који ће, услед непостојања свима доступног квалитетног образовања, као и услед систематског урушавања способности симболичког мишљења, најчешће бити поље озбиљних манипулација опет зарад користи политичких и не знам каквих још елита. У овом процесу значајну улогу има и глобално маргинализовање хуманистичких наука и њихово узмицање у односу на техничко-технолошки сектор [1].

Да ли је пут који сугерише овакво стање ствари једносмеран? Да ли је понор који се назире на његовом крају неизбежан? И да ли одавно најављени крај историје за хришћанску цивилизацију значи пропаст и нестанак или пак повратак у крило есхатона? Да ли постоји нада за (барем) лично избављење из канџи *врлог новог света* или смо осуђени да будемо храна некаквог суперинтелигентног дигиталног *матрикса*?¹

И какве све то има везе са темом овог текста? Одговори на ова питања, која ћу, више као предлог, него као коначни закључак изнети, представљају резултат личног искуства сазданог од различитих слојева: антрополошког образовања и дугогодишњег истраживачког рада, од искуства активног учешћа у животу Српске православне цркве, а у оквиру византијске певнице „Свети Јован Дамаскин”,² и од искуства рада у женској певачкој групи „Моба”.³

Иако се духовно стање савремене цивилизације дуго времена крчкало у различитим казанима различитих епоха, али са увек истом покретачком ознаком: људска тежња за слободом, ми се, у нашим академским ра-

¹ Слободан Деспот у емисији: Институт за Драгославом Боканом.
<https://www.youtube.com/watch?v=5RMq3JxhA18&feature=youtu.be.fg>

² Певница „Свети Јован Дамаскин” од 1993. године редовно учествује у богослужењима, најпре у храму Светог Александра Невског, а затим и у храму Светих апостола Петра и Павла у Београду. Негује византијски и *српски народни* напев, Јовановић [6].

³ Група „Моба” постоји од 1993. године. Њене чланице се баве бележењем, транскрипцијом, извођењем и очувањем српске изворне песме, у оним облицима у којима је она постојала и у којима је забележена у српској вокалној традицији, дакле, без намерних стилизација. Издавала је пет самосталних аудио издања (једно у Француској) и учествовала на неколико компилација и стручних музичких студија.

справама, некако увек враћамо у деведесете године 20. века. Оне су, на нашим просторима изгледа биле последња релевантна тачка прелома. Овај је код нас био обележен ратовима, распадом државе и стварањем нових држава по линијама етничких и професионалних припадања. Супротно тадашњој слици Континента, који је славио већ деценију од стварања *нове Европе – без граница*, на западном Балкану су настајале нове линије раздвајања, односно потврђиване старе.

Како гео-политичке промене никада не могу да не оставе трага на људском мишљењу и понашању (ако не да њима буду и узроковане), то је и распад СФРЈ довео до потребе за проналажењем новог/старог идентитета (ако њоме није и био узрокован). На нивоу колектива, како год га овде назвали – народ, нација (антрополози нам строго забрањују да олако користимо ове термине, јер су постали потпуно апстрактни), требало је поистоветити се са једним од понуђених етничких идентитета. Заправо, било је важно не бити више Југословен, јер ни држава са тим именом више није била *она стара*. На нивоу појединца, потреба за проналажењем идентитетског упоришта била је подстакнута не само локалним ратно-политичким контекстом. Можда и више од тога, различите духовно-аскетске праксе [14] које се јављају тих година биле су одраз глобалног, постмодерног трагања за изгубљеним премодерним „духом”, за традицијом са којом је модерна грубо раскрстила, за њеном непатвореношћу, за једноставношћу, за истином и опет – за слободом [3: 20]. Оптимизам који је красио евроамеричку цивилизацију од 60-их година 20. века и био оличен у културним револуцијама и покретима тога доба (хипи покрет, антиратне грађанске политике и активизам, сексуална револуција, успон феминизма, радикалне промене на телу заједнице – *понајвише породице...⁴*) полако је нестајао. Хипи идеју комонвелта, заједничког света без граница и ратова, света устројеног на принципима хуманости, једнакости, слободе... неприметно је потискивао други – формално сличан, али суштински сасвим другачији – свет глобалног капитала и тржишта.

У Србији, паралелно са овим политичким променама, долази и до снажног духовног преокрета. Вероватно ће му многи оспорити епитет „духовни”, али сматрам да преокрет јесте био плод духовне потребе (и на колективном и на индивидуалном нивоу), потребе да се изнова одговори на кључно питање Ко/шта сам ја? и Ко/шта смо ми? Оно што се касније десило са тим преокретом и са његовим манифестацијама, јесте једна од имплицитних тема овог текста.

Укратко: недостатак континуитета културе и културних политика, немогућност интелектуалне елите и одговорних институција да делују уједињено на послу народног просвећивања, учинили су да колективни (национални) идентитети код нас постану веома плодно тле ратних и поли-

⁴ О трансформацији породице током друге половине 20. века види више у: Павићевић [11].

тичких манипулација. Са друге стране, намерним пласирањем турбо-фолк културе и занемаривањем историјског искуства у погледу односа вере и нације⁵, индивидуалне идентитетске праксе временом су се испоставиле много више одразом конзумеристичког духа, него што су биле резултат евентуалног личног самопреиспитивања и проналажења чвршћег духовног упоришта пред стихијама новог миленијума.

Али „Дух дише где хоће”, како пише свети апостол (Јов 3:8), па, у том и таквом историјском и културном амбијенту, настају и неформални, алтернативни покрети оличени у тежњи за обновом различитих народних традиција – најпре оних које су се тицале хришћанства, односно православља, а затим и различитих уметничких традиција, што црквених што народних.

Реактуелизација друштвене улоге Српске православне цркве и снажна потреба за проналажењем уточишта у метаисторијским оквирима, довели су до повећања броја верника који су приступали вршењу обреда животног циклуса уз учешће цркве (крштење, венчање, погреб), али и броја оних који су почели да редовно учествују у црквеним службама, првенствено у литургији [7]. Ревитализација живота цркве начелно је била урбани феномен који је у великој мери привукао младе и образоване људе, и то, опет, посредством уметности. Наиме, деведесетих година у Београду почиње са радом неформална школа византијског црквеног појања коју држи композитор Владимир Јовановић (1956–2016). Полазници, многи од од њих тек неофити, уче византијску неумску нотацију, и упознају се са смислом и значењем велелепних црквених служби које су написане рукама светих химнографа. Узори су светогорски монаси и врсни појци, али се као приручници користе и бугарски зборници и искуство неких духовника Српске православне цркве којима је византијско појање било блиско. Паралелно са педагошким радом, Јовановић ради на формирању антологије неумских записа мелодија по традицији појања Источне хришћанске цркве, у српској редакцији. Он грчке узоре препевава на црквенословенски језик, водећи рачуна о акцентима, фразама и етосу појединих песама [10].⁶ Школа, која је иначе била део делатности Иконописачко-појачког братства „Свети Јован Дамаскин”,⁷ успела је да изнедри неколико генерација појаца, који су се касније дошколовали на разним странама и оснивали своје певнице, па чак и нове шко-

⁵ Уместо да се повеже са идејом Цркве и православља као наднационалне и васељенске заједнице, и држава и црква су посегле за несретним деветнаестовековним савезом који је почивао на етнофилетистичким сентиментима и у којем је Црква заправо послужила само као део пројекта настајања модерне српске државе и нације. Међутим, та национална идеја није почивала на стратегији темељног просвећивања народа, већ на мешавини традиционалне религиозности, фолклора и поистовећивања етничког и конфесионалног идентитета. О томе више: Павићевић [12].

⁶ Антологија је публикована постхумно 2017. године, као факсимил рукописа Владимира Јовановића са пропратним уводним текстовима и цртежима.

⁷ Више о Иконописачко-појачком братству „Свети Јован Дамаскин”, види код Ј. Јовановић [6].

ле. Ова група је током времена изнедрила и већи број монаха и монахиња, јеромонаха и свештенослужитеља, који данас живе и служе не само у Србији и бившим југословенским републикама, већ и диљем читаве Европе, па и Америке.

Нешто пре настајања певнице, неколико иконописаца, оснивача и чланова Братства, отпочели су са својом мисијом обнове фрескосликарства, по узорима на ранохришћанску и византијску уметност [9]. Сликање на мокрој малтеру, толико (стотина) година одсутно из уметничких пракси Српске православне цркве (и не само из њених), као и сликање по теолошки утемељеним иконографским плановима, било је у складу са поновним откривањем православља и хришћанства као свеобухватне философије и начина живота, као и са жељом да се прескакањем векова, ходом уназад, оживи и у садашњост доведе онај победнички полет ранохришћанске заједнице [19]. Истом том идејом живела је и певница. Но, Братство није било ексклузивна појава. Оно је било много више парадигма свеукупног дешавања. Широм Србије тих година оживљавају црквене певнице и хорови, у многим парохијама се поново организује катихеза за оне који желе да се крсте, обнављају се цркве и манастири, а са њима и монашке заједнице, цвета и православна издавачка делатност, поновно се штампају житија святих, дела Светог Јустина Ђелијског, Светог владике Николаја Велимировића, Хиландарско братство издаје махом аскетску литературу, а активни су и многи други издавачи: Образ светачки, Светигора, Глас Цркве итд. Док „напољу” дивљају ратови, економска и друштвена криза, Црква одговара на своју историјску и есхатолошку улогу и зрачи оптимизмом.

Нешто слично се дешава и на пољу традиционалне уметности, тј. традиционалне музике (мада се појављује и интересовање за стара умећа, па се у Београду отвара неколико школа ткања, калиграфије, златовеза и сл.). Неколико девојака етномузиколога, етнолога и филолога (део њих из поменуте певнице) оснивају женску певачку групу „Моба”. Са њима у почетку ради и Дарко Мацура (1952–2020), професионални музичар и свирач на већем броју народних инструмената. Претходила им је група „Паганке”, основана 1983, као и рад Светлане Стевић-Вукосављевић, народне уметнице из Хомоља. У то време српско изворно певање могло се чути и од одређеног броја изворних, сеоских група, које су се углавном појављивале на приредбама организованим поводом локалних светковина или на фестивалима народног стваралаштва. Изван овог контекста, изворног певања готово да није било. Његова улога као комуникацијског кода, било у ритуалима било у свакодневици, одавно је већ била изгубљена. Уместо саопштавања и преношења поруке, изворно певање, следећи моделе масовне популарне културе, постаје искључиво средство забаве. Ово се, између осталог, одражава и кроз занемаривање комплексних музичких образаца старијег сеоског певања, зарад „лакших нота”, слушљивих широј публици.

У жељи да на извештан начин зауставе овај процес и да суштину традиционалног музичког предања пренесу кроз овај век, чланице групе српском певачком наслеђу приступају философски, идеолошки, посвећенички. Свесне да њихово извођаштво није везано за „природно окружење” традиционалног певања, односно да нема могућност да прати обичајни или обредни циклус заједнице, чланице настоје да разумеју и сачувају његов комуникацијски аспект, верујући да су ти музички обрасци одраз архетипских естетских и етичких критеријума који, захваљујући својој „савршености”, успевају да трансцендирају време и простор.

Настају и друге сличне певачке групе, оснива се одсек за традиционалну музику у Музичкој школи „Мокрањац”,⁸ те народно изворно певање постаје готово неизоставни део разних културних догађаја – приредби, отварања изложби, промоција и концерата.⁹ Нова/стара песма је одлично прихваћена, а посебно емотивно на њу реагује урбана публика, која са оваквим музичким жанром до тада није имала много додира.

Међутим, медени месец „српске обнове” није дуго трајао. Врло брзо је постало јасно да су историјски окови превелико бреме да би били тако лако савладани, те да је велико питање да ли се та борба може водити заједнички, на нивоу колектива или је овде реч искључиво о индивидуалном духовном подвигу. Јењавање колективног полета на послу откривања и очувања традиције манифестовало се, између осталог, у лаганом (колективном) напуштању највиших естетских идеала, који су често били веома аскетски у изразу. Популарна (не)култура лагано прождире и алтернативну сцену.

Што се тиче византијског појања, захваљујући којем је крштен и члановима Цркве постао велики број младих људи, након почетног одушевљења и одобравања, у Српској православној цркви се јављају и бивају све јачи гласови против „грчке”, а за неговање *српске* појачке традиције. О овоме је већ доста писано и у српској музикологији, етномузикологији и у етнологији [13; 6; 2]. Но, овде ћемо рећи само то да се под *српским народним црквеним појањем* подразумева у основи једногласно (некада са пратећим гласом) певничко певање, какво је бележено од 19. века од више записивача. У предговору за *Осмогласник* Стеван Ст. Мокрањац је написао да је свој зборник саставио према ономе што је чуо „на терену”, од стране појача његовог времена, те је забележене мелодије преточио/превео у западноевропски нотни и тонални систем. Генерално, за разлику од византијске музичке традиције, у традицији српског народног црквеног појања нису тако пластично изражене тоналне разлике између осам *гласова* (мелодијских модела) на којима почива црквена химнографија. Ови тонални и ле-

⁸ Међу оснивачима, први предавач и шеф Одсека је др Сања Ранковић, етномузиколог, чланица групе „Моба”.

⁹ Ова традиција је раније негована и кроз праксу БЕМУС-а да један концерт у оквиру фестивала посвети изворном народном стваралаштву.

ствични склопови имају дубоко симболичко (и иконичко) значење. Осим тога, и вишегласни црквени хорови, настали махом по узору на појачку традицију Руске православне цркве и хорске традиције Западне и Средње Европе, такође су сматрани „домаћим” од византијског напева. Године 2001, благословом патријарха Павла, византијско појање у Србији стављено је под одређену врсту забране, те се неко време није могло чути изван појединих манастира у којима се неговало од почетка 2000-тих па до данас. Такви су, на пример, манастири Жича и Ковиљ. Осим тога, Српска православна црква никада није покушала да организује појачке школе за лаике који певају у градским црквама. Појање је и на богословијама и на Православном богословском факултету третирано искључиво као активност у оквиру самог клира.¹⁰ Због тога се дешава да је у градским црквама појање које прати службу често на ивици звучног инцидента!

Православно богослужење конципирано је тако да сваки његов учесник свим својим чулима доживљава стварност царства небеског чија се врата отварају током светог времена литургије. И свештеничка молитва и појање и живопис и архитектура налазе се тако у служби молитве и остваривања евхаристијске заједнице, која траје у времену и вечности. Међутим, као да је изгубила веру у есхатолошко оправдање таквог концепта, Црква је и овде пропустила да успостави минимум стандарда. Старање о овоме оставила је провизорном суду често некомпетентних и незаинтересованих појединаца (свештеника, епископа, чланова црквених одбора, спонзора и ктитора...), од чијих личних естетских назора зависи и избор начина појања и осликавања и спољашњи изглед цркве. Као што је у служби (посебно приликом обављања обреда изван литургије: резање колача, помен, крштење, венчање) једино постало битно да се обред што пре заврши, тако је и код избора живописачке технике или архитектуре храма постало битно само да се посао „обави” – без настојања да се у вези са тим консултују компетентни, угледни стручњаци из различитих уметничких области. Парадигматичан пример овог „лаконског” односа према традицији Цркве представља Храм Светог Саве на Врачару. Уместо да за његову обнову и изградњу буде набављен најквалитетнији камен, да буду ангажовани најбољи каменоресци и клесари, да ово сакрално срце престонице, макар заличи на неки од бисера средњевијековне сакралне архитектуре, Србија и Београд су добили цркву и парохијски дом који се, осим обликом (ово важи само за цркву) не разликују много од било које хипермодерне, лошим материјалима и на брзину саграђене зграде.

¹⁰ Изузетак од овога је школа „Корнелију у спомен”, која се од деведесетих година 20. века редовно одржава у Карловцима. Школа је добро посећена и врло жива, а њени идејни покретачи су сами Карловчани. Главни стручни сарадник је др Даница Петровић, музиколог, дугогодишња сарадница и директорка Музиколошког института САНУ. Такође, током последњих неколико година, иницијативом манастира Ковиљ и Епархије бачке, у Новом Саду раде школе црквеног византијског појања и народног црквеног појања.

Што се тиче изворног певања, и овде долази до псеудоформи традиционалног музичког предања. Док се чланице групе „Моба” баве философским питањима свог односа са публиком, значења песама, микроинтервалима, сазвучима и аликвотним низовима, док група ради као лабораторија личног и колективног самоиспитивања и напредовања и са успехом у свету представља српску певачку традицију, на домаћем терену је све више „етно” група. Оне прибегавају обрадама изворних песама, њиховом комбиновању са инструментима, ритмичком и мелодијском прилагођавању новим музичким обрасцима, а све то под паролом да свака генерација оставља свој печат на традицији, те да је ова динамични, а не статични феномен. Да *world music* концепт нема никакве везе са српском традицијом, показаће време током којег ће, у то сам уверена, бити заборављена већина аранжмана настала на таласу „етно” инспирације. Динамичност традиције не подразумева комбиновање жанрова, већ њено дубинско разумевање и креативни чин у којем бива сачувана симболичка порука. Симбол није „као” истина, симбол је њен сажетак.

Занимљиво је споменути да је ова српска певачка псеудотрадиција била, преко различитих „етно” група присутна и на свечаностима приређиваним поводом обнове неких старих манастира и цркава у Србији. И управо су та и таква „прерађена” песма и извођачки манири који су их пратили (далеко од скромности, пристојности и ненаметљивости народних певача), наилазили на бољи пријем код публике. Неретко су прве редове публике чинили представници црквене јерархије. Изворне песме, такође певане у овим приликама, биле су превише ненаметљиве да би се такмичиле са буком синергије балканских, афричких, источњачких и ко зна каквих још ритмова и фоклора.

Читав овај ток ствари сутерисао је да не само да је масовна култура завладала нашим целокупним животом, већ и то да јој је пошло за руком да сажваће и испљуне крхотине српске традиције. Повратак религији и традицији, који је, како смо већ споменули, обележио деведесете године 20. века, заправо није зауставио општи процес секуларизације, који је код нас донекле био замаскиран животом у постатеистичком друштву. Но, процес секуларизације није значио само суштинско опадање вере у Бога и учење цркве, него и рашчаравање и профанизацију читаве културе.

Из свега што смо до сада рекли, намеће се закључак да је велики терет кривице за садашње духовно стање нације на Српској православној цркви. Но, иако сматрам да је као једина национална институција са непрекинутим историјским континуитетом, као и са врло великим ауторитетом, требало да спремније одговори на изазове времена, те да заиста буде светионик у долазећим искушењима, одговорност ипак мора бити подељена. Одговорни су многи: држава и профитери без визије и истинског патриотизма, који су државом управљали и још увек управљају, интелектуална и свака друга елита, креатори и спроводитељи образовне, културне, друштвене

не, медијске политике... и, на крају, сваки појединац који, услед огрезлости у конформизму, није (био) спреман на минималну жртву за опште добро. Но, ово нас враћа на почетак, односно на причу о духу времена у којем за колективистичке, националне идеологије више нема места, посебно у друштвима која су, као наше, систематски и плански уништавана током низа деценија.

Колико год да смо дубоко потонули у муљ света флуидних и необавезујућих идентитета, излаз постоји, и на крају пута се не налази нужно понор. У Србији још увек живи довољно способних, компетентних, умешних људи који би били у стању да „оправе” домаћу економију, да обнове националну културу – и ону традиционалну и ону савремену – која обилује врхунским и научним и уметничким достигнућима. Једини заједнички иментељ њихове удружене акције требало би да буду патриотизам и потреба да се Србија учини добрим местом за живот генерација које долазе. Но, ако већина позваних, у свом цинизму одлучи да патриотизам прогласи превазиђеним, те да закључи да је далеко уносније бавити се историјским ревизијама и деконструисањем националних митова, онда нам не остаје ништа друго до да свој пут наставимо сами, свако за себе, верујући у неку другу правду и истину која нас тим путем води или барем чека на његовом крају.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Башић, Ивана, Александра Павићевић, *Између политике, историје и идеологија – хуманистика у окриљу карго култа*, у: Јован Ћирић, Лука Breneselović, *Zbornik za percipciju naučnog rada i poznavanje rekvizita njegove osene*, Monografija 165. Institut za uporedno pravo, 2017, 99–116.
- [2] Благојевић, Гордана, *О рецепцији црквене византијске музике у Београду крајем 20. и почетком 21. века (или како је Стеван Мокрањац постао старији и српскији композитор од Стефана Србина)*, Гласник Етнографског института САНУ, 2005. књ. LIII: 153–171.
- [3] Ђорђевић, Jelena, *Postkultura*. Beograd: Clio, 2009.
- [4] Јаћимовић, Srđan, *О разликама у традицији црквеног певања Византије и Србије*. <http://aperto.artf.ni.ac.rs/index.php/o-razlikama-u-tradiciji-crkvenog-pevanja-vizantije-i-srbije/>
- [5] Јовановић, Владимир Љ., *Антологија или Цветословље. Свакодневно и празнично појање у осам гласова*, Јелена Јовановић (прир.), Београд: Ризница, 2017.
- [6] Јовановић, Јелена, *Идентитети изражени кроз актуелизацију свирања и градње кавала у Србији 90-тих година XX века*. Музичке праксе Балкана: етномузиколошке перспективе, (ур.) Д. Деспић, Ј. Јовановић, Д. Лајић-Михајловић, Научни скупови САНУ CXLLII. Одељење ликовне и музичке уметности, књ. 8, Београд: Музиколошки институт САНУ. Електронски оптички диск, 2012, 1–27.

- [7] Јованчевић (прир.), Негован, *Шематизам Епархије шумадијске*. Крагујевац, 2000.
- [8] Милин, Мелита, *Етапе модернизма у српској музици*, Музикологија, 2006, бр 6: 93–116.
- [9] Митровић, Тодор, *Хипервизантиски парадокс: Зашто је могуће/потребно говорити о стилу савременог црквеног сликарства у Србији?*, у: А. Павићевић (ур.), *Религија, религиозност и савремена култура. Од мистичног до (и)рационалног и vice versa*, Зборник Етнографског института САНУ, 2014, 30, Београд: Етнографски институт САНУ: 87– д 103.
- [10] Павићевић, Александра, Гордана Благојевић, *Од електроакустичке музике до византиског појања и vice versa: Владимир Јовановић, композитор*, Етноантрополошки проблеми, 2018, 13 (2), 327–344.
- [11] Павићевић, Александра, *На удару идеологија. Браќ, породица и полни морал у Србији у другој половини 20. века*. Београд: Посебна издања Етнографског института САНУ, 2006.
- [12] Павићевић, Александра, *Жива дела мртвих тела. Смрт и религија нације у Србији 19. века*, Гласник Етнографског института САНУ, LIX (1) Београд, 2011/1, 7–28.
- [13] Пено, Весна, *Предање и/или традиција у новијој богослужбеној музици Српске цркве*, Гласник Етнографског института САНУ, 2015, LXIII (2). стр. 433–450.
- [14] Sinani, Danijel (ur.), *Antropologija religije i alternativne religije: Kultura identiteta [Anthropology of Religion and Alternative Religion: A Culture of Identity]*. Beograd: Filozofski fakultet Univerzitat u Beogradu i SGC, 2011.
- [15] Prodanov-Krajišnik, Ira, *Desekularizacija u srpskoj umetnosti i muzici*. Religija i tolerancija, 2008, Vol. VI, No. 9, str. 37–58.
- [16] Совтић, Немања, *Постмодерна у „огледалу” епистемолошког реза између утопијске и постутопијске свести и студија случаја: „Излазак” из историје музике и музикологије*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 2013, бр. 48. стр. 179–188.
- [17] Хофман Веселиновић, Мирјана, *Митолошки апсекти музике. Од модерне ка постмодерној – преломна тачка?* Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 1993, 12–13, стр. 7–14.
- [18] Шмеман, Александар, *Национални препороди православних народа мимо православља*, Хришћанска мисао, 1994, бр. 4–6.
- [19] Шмеман, Александар, *Историјски пут православља*, Цетиње: Митрополија цетињска, Атос, 1994.
- [20] Šuvaković, Miško, *Postmoderna*, Beograd: Narodna knjiga, 1995.

PSEUDOMORPHOSIS OF SERBIAN TRADITION:
THE BEGINNING OF THE NEW MILLENNIUM AND THE LAST DAYS

Aleksandra Pavićević

S u m m a r y

In this text the author underlines spiritual dimensions of two processes that marked the relation to tradition in Serbia over the last three decades. During the 1990s, the revitalization of the Orthodox Christian, as well as folk/national traditions took place. This revival was, in addition to other manifestations, expressed through an increased interest in the Byzantine church chant and the Serbian musical tradition. Due to the general trends of the global civilization, these traditional arts and their symbolic heritage very soon got lost amid popular interpretations on what tradition, nation and art were supposed to represent in the postmodern era.

The main question posed in the article is whether it is still possible to build a collective identity based on patriotism and Christian values, or the only way to avoid the traps of brave new world is to find exclusively personal way towards truth and justice.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

78.01(497.11)(082)

ПРИСУСТВО традиционалне музике у Србији данас : у измењеном радном и празничном свакодневљу / уредници Јелена Јовановић, Драган Жунић. - Ниш : САНУ, Огранак САНУ у Нишу, 2020 (Ниш : Unigraf-X-Copy). - 99 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: The presence of traditional music in Serbia today. - Према предговору, зборник је резултат рада на пројекту "Музичко наслеђе југоисточне Србије, савремено стваралаштво и образовање укуса", број пројекта 0-10-17, који спроводе истраживачи са Факултета уметности Универзитета у Нишу и из Музиколошког института САНУ. - Тираж 100. - Реч уредника: стр. 7-9. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7025-881-5

а) Музика -- Србија -- Зборници

COBISS.SR-ID 29955081